

בענין כבוש יחיד שמיה כבוש

הגמ' במס' גיטין ח' ע"א. בשלושה דרכים שותה סוריא לארץ ישראל ובשלושה לחו"ל וכו' ובשלושה לא"י חייבת במעשר ובשביעית כא"י וכו' חייבת במעשר ובשביעית כא"י, קסבר כבוש יחיד שמיה כבוש. ופירש רש"י שם בד"ה כבוש יחיד וז"ל: דדוד שלא היו כל ישראל ביחד כדרך שהיו בכבוש יהושע שהיו כולם וכבשוה לצורך כל ישראל קודם חלוקה אבל דוד לא כבש אלא לצרכו עכ"ל. ובתוס' שם ד"ה כבוש יחיד כתבו וז"ל פי' בקונטרס שלא היו לשם כל ישראל ביחד כמו בכבוש יהושע וכבשוה לצורך כולם אבל דוד לא כבש אלא לצרכו, אבל בספרי מפרש טעם אחר בסוף פרשת והיה עקב, דמשמע לפי שלא היתה עדיין כל א"י כבושה כדאמר התם, סמוך לפלטורה שלך לא הורשת, פי' יבוסה שהיה סמוך לירושלים ואתה הולך וכובש ארם נהרים וארם צובה, אבל אחר שכל א"י כבשוהו דריש התם מדכתיב כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם וגו' שכל מה שהיו כובשים מחו"ל היה קדוש ואפילו יחיד עכ"ל.

וכן כתב הרמב"ן בפירוש החומש בסוף עקב וז"ל: כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה מן המדבר וגו' על דעת רבותינו הנה הם שתי הבטחות, שכל מקום אשר ירצו לכבוש בארץ שנער וארץ אשור וזולתם יהיה שלהם והמצוות כולן נוהגות בהם כי הכל ארץ ישראל ומן המדבר והלבנון ועד הים האחרון יהיה גבולכם שאתם חייבים לכבוש, וכו' ומכאן יציא לרבותינו המחלוקת בסוריא שקורין אותה כבוש יחיד, והטעם כי דוד כבש אותה ברצון נפשו שלא שאל באורים ותומים, ולא נמלך בסנהדרין כי היה חייב להוריש כל שבעת הגויים בתחילה, ואחרי כן אם ירצה ילך אל ארץ אחרת כאשר הבטיח השם בכאן, ומפני שלא נעשה הכבוש ההוא במצות התורה אמרו מקצתם לא שמיה כבוש ודינו במצוות כדין חוצה לארץ וכך היא שנויה בספרי, ומקצתם יאמרו בתלמוד דשמיה כבוש כי אע"פ שלא נעשה כסדר כיון שהלך שם וכבשו נתיקים בו לכם יהיה וארץ ישראל היא עכ"ל. והנה לפי שיטת רש"י פירוש הבטוי "כבוש יחיד" הוא כפשוטו, אמנם לשיטת התוס' שהחסרון הוא משום שלא כבשו קודם את כל א"י לכאורה לא מובן מדוע הגמ' קוראת לזה כבוש יחיד, אמנם בדברי הרמב"ן שהולך בשיטת התוס' הדבר מבואר, שקורים לזה כבוש יחיד בגלל שדוד כבש אותה ברצון נפשו שלא שאל באורים ותומים ולא נמלך בסנהדרין. כלומר שעשה על דעת עצמו שהוא יחיד.

והנה הרמב"ם בפרק א' מהל' תרומות הל' ב' כתב וז"ל: א"י האמורה בכל מקום הוא בארצות שכיבשן מלך ישראל או נביא מדעת רוב ישראל וזהו הנקרא כבוש רבים. אבל

יחיד מישראל או משפחה או שבט שהלכו וכבשו לעצמן מקום אפילו מן הארץ שניתנה לאברהם אינו נקרא א"י כדי שינהגו בו כל המצוות. ומפני זה חלק יהושע ובית דינו כל א"י לשבטים, אע"פ שלא נכבשה כדי שלא יהיה כבוש יחיד כשיעלה כל שבט ושבט ויכבוש חלקו עכ"ל. ומוכת מדבריו שהוא מפרש את הבטוי "כבוש יחיד" כשיטת רש"י.

אמנם מצד שני בהל' ג' שם כתב וז"ל: הארצות שכבש דוד חוץ לארץ כנען כגון ארם נהרים וארם צובה ואחלב וכיוצא בזה אעפ"י שמלך ישראל הוא ועפ"י בית דין הגדול הוא עושה אינו כא"י לכל דבר, ולא כחוצה לארץ לכל דבר כגון בבל ומצרים, אלא יצא מכלל חוצה לארץ ולהיותו כא"י לא הגיעו, ומפני מה ירדו ממעלת א"י, מפני שכבש אותם קודם שיכבוש כל א"י אלא נשאר בה משבעה עממין, ואילו תפס כל ארץ כנען לגבולותיה ואח"כ כבש ארצות אחרות היה כבושו כולו כא"י לכל דבר, והארצות שכבש דוד הן הנקראין סוריא עכ"ל. ומדבריו אלו נראה שמפרש, שמה שאמרה הגמ' שסוריא היא כבוש יחיד זהו כפירוש התוס' והרמב"ן בפירוש כבוש יחיד.

והקשו האחרונים שלפ"ז הרמב"ם כולל בפירוש הבטוי "כבוש יחיד" שני דברים: אחד, כבוש יחיד כפשוטו. והשני, כבוש חו"ל קודם כבוש כל א"י, ואיזה קשר יש בין שני הדינים האלו, עוד הקשה במעדני ארץ שבשלמא לפי התוס' והרמב"ן שדוד עשה מדעת עצמו, אפשר לומר שזו כונת הגמ' בבטוי "כבוש יחיד" אבל לפי מה שכתב הרמב"ם שדוד עשה עפ"י בית דין וגם לא הזכיר שדוד עשה שלא כדין, קשה הבטוי "כבוש יחיד", והנה על הקושיא השניה מדוע קוראים לזה כבוש יחיד כתב במעדני ארץ, שהרמב"ם באמת מפרש בגמ' כפירוש התוס' והרמב"ן דתלי באסור הכבוש, ולכן קוראת לזה הגמ' כבוש יחיד שלא נמלך בסנהדרין, אלא שלהלכה הוא פוסק כהירושלמי בחלה פרק ב' הל' א' שלא הזכיר כלל דסוריא חשוב כבוש יחיד אלא הביאו רק את הטעם שכבש את סוריא לפני שהשלים את כבוש כל א"י. ולא משום שעשה שלא כדין, ולענין כבוש של יחיד ממש כתב שם, שזה כתב הרמב"ם מסברא. אמנם זה דוחק לומר שהרמב"ם פסק שלא כהבבלי, וגם שלא כהספרי, ובפרט שלא נראה לנו שיש איזו קושי מיוחד בדברי הבבלי, שאז אפשר היה לומר שבמקרה כזה נוהג הרמב"ם לפסוק כהירושלמי (וכמ"ש הגר"א). וגם מה שכתב שהרמב"ם כתב מסברא את הדין של כבוש יחיד, שזה כבוש יחיד ממש כפשוטו זהו ג"כ דחוק.

והנה הגאון ר' אהרן קוטלר זצ"ל במאמרו במאסף בית מדרש על כבוש יחיד, כתב שהקשר בין כבוש יחיד ממש לבין כבוש סוריא שהיתה מפני שלא כבש כל א"י, היינו דאי כבוש יחיד שמיה כבוש הפרוש דלא בעינן כלל דין כבוש לקדש חו"ל רק כל מה שבחזקת ישראל וממשלתו חשיב א"י, אבל אי לא שמיה כבוש בעינן דין כבוש לקדש חו"ל. היינו רוב ישראל, או מלך ישראל עפ"י בי"ד הגדול דיש להם רשות וכח לעשות מלחמה. והנה הטעם דסמוך לפלטרין לא הורשת מפורש בפיה"מ להרמב"ם (דמאי פ"ו משנה י"א) דלא היה להם רשות לכבוש ארצות אחרות קודם גמר כבוש א"י, ולכן אף דהיה עפ"י בי"ד כיון דעשו שלא כדין לא חשיב כבוש כאלו נעשה שלא מדעתם עכ"ד. וצריך לימר בכונתו שגם כבוש יחיד כפשוטו זה משום שלא נעשה כדין כבוש. והנה אם כי דבריו

בודאי נכונים בדברי הרמב"ן בסוף עקב, וכן פשוט לשון הרמב"ם בפיה"מ, מ"מ בדעת הרמב"ם במשנה תורה דחוק לפרש כן כמו שהעיר במעדני ארץ שהרי בריש הל' תרומות לא הזכיר הרמב"ם דבר זה שכבוש דוד נעשה שלא כדין, ודוחק לומר שהרמב"ם לא הזכיר את עיקר הטעם.

ואשר יראה לומר בזה דהנה הקשו האחרונים דלפי מה שמשמע בתנ"ך במלכים א' פרק ט' פסוקים כ', כא, ששלמה גמר לכבוש את כל א"י לגבולותיה א"כ אמאי לא נתקדשה סוריא לאחר שכבשו את כל א"י (אם כי דבר זה עצמו אינו ברור ובכפתור ופרח פרק י' כתב שאת הקצה הצפוני מערבי של א"י לא כבשו מעולם) ותירצו הרבה אחרונים שרק הכבוש מקדש ואם בזמן הכבוש לא היתה יכולה לחול קדושה הרי אינה חלה לאחר מכן, אפילו בזמן שנשלמו התנאים הראויים לכבוש, אמנם עיין במעדני ארץ ובארץ חמדה שהעירו שדבר זה תמוה בסברא. והנה בקהלות יעקב זרעים סימן ה' הביא שהמהר"י טאייצק בסימן רט"ז הקשה שהרי גם עבר הירדן המזרחית נכבשה לפני שכבשו את ארץ ישראל המערבית, וא"כ יש לזה דין כבוש יחיד (והרי קדושת עבר הירדן אינה אלא מדין כל מקום אשר תדרוך כף רגליכם. וכמ"ש הר"ש בתו"כ ריש פרשת בהר, דתניא התם, כי תבואו יכול משבאו לעבר הירדן ת"ל אל הארץ המיוחדת, וכתב שם הר"ש וז"ל ומיהו לאחר שנתחייבו בא"י גם בעבר הירדן היתה נוהגת, ובספרי פרשת (ואתחנן) [עקב] יליף לה בג"ש יהיה יהיה וגם בכל מקום שכבשו והוסיפו על א"י) וכיון שדין כל מקום וכו' אינו אלא לאחר שכבשו את כל א"י לא תהא אלא בדין כבוש יחיד דקיי"ל לא שמיה כבוש (ואין לומר דמ"מ בתר שכבר נכבש כל א"י בימי שלמה הוקדש גם שנכבש קודם ומשו"ה נעשה עבר הירדן כא"י ממש דזה אינו דא"כ מה"ט גם סוריא תהא כא"י ממש לבתר שנכבש כל א"י).

אלא ע"כ כמש"כ מרן החזו"א שביעית סימן ד' ס"ק ה' דלא סגי במה שנכבש כל א"י להיות מעלי מסין דלענין דין כל מקום וכו' בעינן שיתיישבו ישראל בפועל בכל א"י וכו'. א"נ כמש"כ המקדש דוד סימן נ"ה דרק הכבוש מקדש ולא במה שהארץ כבושה, עכ"ד. ולכן נראה לומר דהנה בספרי סוף עקב איתא הכ' כל המקום אשר תדרוך וכו' אם ללמד על תחומי א"י וכו' ומה ת"ל אשר תדרוך וכו' אמר להם כל מקום שתכבשו חוץ מן המקומות האלו הרי הוא שלכם. או אינו אלא רשות בידם לכבוש חו"ל עד שלא יכבשו את הארץ וכו' אלא משתכבשו א"י תהיו רשאים לכבוש חו"ל, הרי שכבשו חו"ל מנין שמצוות נוהגות שם, הרי אתה דן נאמר כאן יהיה וכו' וא"ת מפני מה כבש דוד ארם נהרים וכו' אמר דוד עשה שלא כתורה וכו'.

והנה בספרי מבואר שני דינים, דין אחד, של כל מקום אשר תדרוך כף רגליכם בו לכם יהיה. ודין שני, שמצוות נוהגות במה שכבשו. ולכאורה הרי כל החידוש הוא שמצוות נוהגות במה שכבשו אבל עצם הדין שאם יכבשו ישראל ארצות אחרות זה יהיה שלהם זה הרי נלמד מהדין שכבוש מלחמה קונה שהוא דין כללי הנוהג גם בעכו"ם וכמבואר בגיטין דף לח ע"א.

לכן נראה שבאמת בספרי מבוארים שני דינים, דין אחד שכל מקום אשר תדרוך בו

כף רגליכם, יתן אותו הבורא לכלל ישראל כמו שנתן הבורא את ארץ ישראל לכלל ישראל ויחול על זה שם ארץ של כלל ישראל ולא ארץ של אותם הישראלים הכובשים אותה, והוי כא"י ממש. וכן משמע בדברי הרמב"ן בסוף פרשת עקב, וכן מבואר בכתבי הגר"ח על ענין כבוש יחיד. ולפ"ז נראה פשוט שמה שנתמעט שזה אמור רק לאחר כבוש כל ארץ ישראל, נאמר בהלכה זאת שאם יכבשו מחוץ לארץ יתן אותו הבורא לכלל ישראל רק בתנאי שכבשו את זה לאחר שכבשו את כל א"י. והנה יש לחקור מאן דס"ל כבוש יחיד שמיה כבוש האם הוא חולק על דין זה וסובר שהבטחה זו קיימת גם אם יכבשו מחו"ל לפני כבוש כל א"י, או דגם הוא מודה שהבטחה זו קיימת רק לאחר שיכבשו כל א"י. אלא דהוא ס"ל שאעפ"י שיכבשו מחו"ל לפני שיכבשו את כל א"י ולא יחול על זה מתנת הבורא לכלל ישראל מ"מ לענין נהוג המצוות התלויות בארץ סגי בזה שזה נכבש ע"י ישראל.

ונראה שבזה נחלקו הרמב"ן והמאירי דהנה הרמב"ן בסוף עקב כתב שמי שסובר כבוש יחיד שמיה כבוש הרי אעפ"י שלא נכבש כסדר מ"מ שם א"י עליו וחייב במצוות. ומשמע דס"ל כהצד הראשון שאמרנו שמי שסובר כבוש יחיד שמיה כבוש סובר שגם אם לא נעשה כסדר הנכון, מ"מ חלה על זה הבטחת הבורא. וזה נתון לכלל ישראל וחל על זה שם ארץ ישראל, וממילא נוהגות בו כל המצוות התלויות בארץ וכן נראה בדעת הגר"ח במאמרו על כבוש יחיד.

אמנם בדברי המאירי בגיטין דף ח' נראה להדיא שגם מ"ד כבוש יחיד שמיה כבוש מודה שיש בזה חסרון אם לא נעשה כסדר, אלא דס"ל שמ"מ נוהג במקום שכבשו תרומה ושביעית מן התורה והיינו כהצד השני שכתבנו, שאמנם לא חלה על זה הבטחת הבורא לתת מקום זה לכלל ישראל, אלא שמ"מ כיון שנכבש ע"י ישראל נוהגות בו מצוות. אלא, שהמאירי הזכיר בדבריו תנאי שיכבש ע"י מלך ישראל מדעת הסנהדרין שאל"כ אין זה כלום. דהיינו שיהיה לפחות שייך לעם ישראל שבאותו דור ולפי הנ"ל נראה שגם הרמב"ם ס"ל כשיטת המאירי, וס"ל שדין זה אינו שמשום שהכבוש היה בעבירה. אלא שהבורא לא נתן לכלל ישראל מה שיכבשו מחו"ל לפני שהשלימו לכבוש את א"י, ולכן באמת לא הזכיר ביד החזקה שזה נעשה שלא כדין, וס"ל שמה שנאמר בספרי שדוד שלא כתורה עשה אין הכונה שעשה נגד הדין אלא הכונה שלא כבש לפי הסדר שנא' בתורה ולכן לא זכה בזה כלל ישראל. ולפ"ז מתפרש הבטוי "כבוש יחיד" כפשוטו כבוש שלא זכה בזה כלל ישראל אלא רק יחיד וגם ישראל באותו דור נדונים כיחידים דהיינו קבוץ של יחידים שכבשו מקום מצד הלכות כבוש מלחמה, הואיל ולא זכו בזה מדין מתנת הבורא לכלל ישראל.

וסובר הרמב"ם שבזה נכלל שגם בארץ ישראל שניתנה לעם ישראל צריך שיהיה מעשה כבוש עבור כלל ישראל שע"י זה זוכה בזה כלל ישראל בפועל. אבל אם יחידים כבשו את זה לצורך עצמם ולא זכה בזה כלל ישראל הארץ לא מתקדשת.

ולפ"ז שנמצא שהחסרון של בפלטרין שלך לא כבשת, אינו מגרע בקדוש חו"ל אלא בזכות עם ישראל בחו"ל צריך להיות שכבוש חו"ל יהיה לאחר כבוש כל א"י ואז זוכה בזה עם ישראל אבל אם בזמן הכבוש עדיין לא נכבשה כל הארץ וממילא לא זכו בזה כלל ישראל, אלא זכו בזה היחידים שבאותו דור. א"כ גם כאשר חזרו וכבשו את כל א"י צריך

לעשות מעשה זכות חדש עבור כלל ישראל. דהיינו מעשה כבוש שהוא מעשה קנין עבור כלל ישראל, ומכיון שכבר זכו בזה היחידים שבאותו דור אינם יכולים לעשות מעשה קנין עבור כלל ישראל שהרי אין אדם זוכה בדבר שלו עבור חבריו. ולפי מיושבת הקושיא מעבר הירדן המזרחית מדוע נתקדשה מדין כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם (וכמבואר בר"ש בתו"כ ריש פרשת בהר וכן"ל) לאחר שכבשו ישראל את הארץ אעפ"י שלא נתקדשה מיד בכבוש לפני שכבשו ישראל את הארץ. ולפי הנ"ל ניחא שהרי שם היה הכבוש עפ"י ה' כדכתיב "החל רש", וא"כ ניתנה עבר הירדן המזרחית לכלל ישראל מיד ע"י הבורא, וממילא זכה בה כלל ישראל מיד, ומה שלא נתקדשה מיד. זה מדין אחר שכל זמן שלא חלה קדושה על עיקר הארץ דהיינו עבר הירדן המערבית, לא חלה קדושה על עבר הירדן המזרחית וכמו שכתב זאת בישועות מלכו יו"ד סימן ט"ז שלא יהא טפל חמור מן העיקר. אמנם לאחר שחלה קדושה על עבר הירדן המערבית חלה גם קדושה על עבר הירדן המזרחית. ונראה שחלה מיד לאחר י"ד שנים שכבשו וחלקו, ולא לאחר שכבשו את כל הארץ לפי מה שנתבאר שיסוד הדין בפלטרין שלך לא כיבשת ואתה הולך ומכבש ארצות אחרות. זה לא דין בחלות הקדושה אלא דין בהבטחת הבורא לתת לנו מחו"ל רק לאחר שיכבשו את כל א"י, וזה כנ"ל דוקא בסתם חו"ל אבל לא בעבר הירדן המזרחית וכן"ל, אבל בדין שלא חלה קדושה על עבר הירדן המזרחית לפני שחלה על א"י המערבית זה דין שכל זמן שלא חלה קדושה על עיקר הארץ אבל מיד שחלה קדושה על עיקר הארץ אע"פ שלא חלה על כולה ממש אין זה מעכב, וחלה קדושה על עבר הירדן המזרחית, וכמו שנתבאר.